

אתיקה ומקצועיות

עו"ד צ'רלי בוזגלו¹

3. **כבוד לאוטונומיה של המטופל** - על הפסיכולוג לכבד את זכות המטופל לקבל החלטות בנוגע לחייו, ובכלל זה הזכות לסרב לטיפול.
4. **יושרה ומקצועיות** - פסיכולוגים נדרשים לדייק בהצגת כישוריהם, להימנע מהבטחות לא מציאותיות ולנהוג ביושר מקצועי.
5. **אחריות חברתית** - פסיכולוגים פועלים מתוך מודעות להשפעתם על החברה ועל הקהילה ומחויבים לתרום לרווחת החברה.
6. **מניעת ניצול לרעה של הכוח המקצועי** - פסיכולוגים מחויבים להימנע ממערכות יחסים כפולות או מניצול לרעה של מעמדם כמו קיום קשרים אישיים או עסקיים עם מטופלים.

חוקים ותקנות רלוונטיים:

קוד האתיקה המקצועית של הפסיכולוגים בישראל נכתב על פי **חוק הפסיכולוגים, התשל"ז 1977** והתקנות וההנחיות של הסתדרות הפסיכולוגים בישראל (הפ"י). החוק והתקנות מגדירים את תחומי האחריות של הפסיכולוגים ואת הגבולות האתיים לפעולתם.

אתגרים אתיים נפוצים:

1. שמירה על סודיות במקרה שבו מטופל מסכן את עצמו או אחרים.
 2. טיפול בבני משפחה או מכרים.
 3. עבודה עם אוכלוסיות פגיעות כמו ילדים, ניצולי טראומה או בעלי מוגבלויות.
 4. שאלות שנוגעות להמשכיות הטיפול או להפסקתו.
- הקשר בין אתיקה ובין פסיכולוגיה הוא משמעותי, שכן שני התחומים עוסקים בהתנהגות אנושית, בערכים ובהשפעתם על החברה ועל האינדיווידואל. עם זאת כל תחום מתמקד בהיבטים שונים של ההתנהגות האנושית: האתיקה מתמקדת בשאלה מה ראוי לעשות, ואילו הפסיכולוגיה עוסקת בשאלה מדוע אנחנו פועלים כמו שאנחנו פועלים.

נקודות החיבור המרכזיות בין האתיקה ובין הפסיכולוגיה

1. אתיקה במחקר פסיכולוגי:

המחקר הפסיכולוגי מחויב לכללים אתיים כדי להגן על המשתתפים בו:

הסכמה מדעת: על המשתתפים להבין את מטרות המחקר ולהסכים להשתתף בו מרצונם.

שמירה על פרטיות וסודיות: מניעת חשיפת נתונים אישיים ללא הסכמה.

מניעת נזק: חוקרים מחויבים להימנע מגרימת נזק פיזי או נפשי למשתתפים.

שימוש בהטעיה: אם נעשתה הטעיה, היא מחייבת הצדקה מוסרית וגילוי מלא בסיום המחקר.

אתיקה היא תחום בפילוסופיה שעוסק בחקר הערכים, המוסר וההתנהגות הנכונה. מטרתה המרכזית היא בחינת שאלות על טוב ורע, צדק ועוול, חובות וזכויות ולהדריך אותנו כיצד עלינו לפעול במצבים שונים.

ואלה תחומי האתיקה העיקריים:

1. **אתיקה נורמטיבית:** ניסוח עקרונות וכללים להתנהגות מוסרית, לדוגמה "מהו המעשה הנכון". גישות מרכזיות בתחום הזה הן תועלתנות, דאונטולוגיה, אתיקה מידתית.
2. **מטא-אתיקה:** חקר המהות והתוקף של עקרונות מוסריים. נשאלות שאלות כגון האם יש אמת אובייקטיבית במוסר? או האם ערכים מוסריים הם תוצאה של רגשות?
3. **אתיקה יישומית:** יישום עקרונות מוסריים על מצבים אקטואליים כגון דילמות בתחום הרפואה, הטכנולוגיה, הפוליטיקה והאקלים.
4. **אתיקה מקצועית:** עקרונות מנחים להתנהלות אתית בתחומים מסוימים, למשל אתיקה רפואית, אתיקה פסיכולוגית, אתיקה עסקית ואתיקה משפטית.

מדוע חשוב ללמוד אתיקה?

- היא מסייעת לנו לקבל החלטות מודעות במצבים מורכבים.
- היא מעמיקה את הבנתנו על מערכות ערכים תרבותיות ואישיות.
- היא מאפשרת לנו להתמודד עם דילמות מוסריות בעולם משתנה.

מהי אתיקה מקצועית בפסיכולוגיה?

אתיקה מקצועית בפסיכולוגיה היא מערכת כללים, עקרונות והנחיות שנועדו להבטיח את התנהגותם המקצועית והאחראית של פסיכולוגים כלפי מטופלים, עמיתים למקצוע, מוסדות שונים וכלפי החברה כולה. האתיקה המקצועית נועדה להגן על טובת המטופל, להבטיח איכות טיפול טובה ולשמור על אמון הציבור במקצוע הפסיכולוגיה. הסתדרות הפסיכולוגים פועלת על פי כללים מנחים וקובעים שמצויים ב"קוד האתיקה המקצועית של הפסיכולוגים בישראל" ומתעדכנים מפעם לפעם. העדכון האחרון נעשה בינואר 2017.

להלן עקרונות מרכזיים באתיקה מקצועית בפסיכולוגיה:

1. **שמירה על סודיות** - פסיכולוגים מחויבים לשמור על סודיות המטופלים ואסור להם לחשוף מידע אישי ללא אישור מפורש, אלא במקרים חריגים כמו סכנת חיים או חובה חוקית ובכלל זה החלטת בית המשפט.
2. **טובת המטופל (מטא-אתיקה)** - טובת המטופל עומדת במרכז העשייה הפסיכולוגית. על הפסיכולוג לפעול במקצועיות ולמנוע ניגוד עניינים שעלול לפגוע במטופל.

¹ משרד צ'רלי בוזגלו עורכי דין ונוטריון מיעץ להפ"י.

הדילמה: מצד אחד, על המטפל לשמור על סודיות לפי כללי האתיקה. מצד אחר, קיימת **חובה לדווח** כשנשקפת סכנה ברורה ומיידית.

הפתרון האתי: מטפלים מחויבים ליידע את הרשויות (או את משפחת המטופל) כשנשקפת סכנה מיידית ובתוך כך לשמור על חשיפת מידע מינימלי ככל האפשר.

3. דילמה במחקר על ילדים

המצב: פסיכולוגים מבקשים לחקור את השפעת המדיה החברתית על ילדים בני עשר עד 12.

האתגר האתי: ילדים נחשבים לאוכלוסייה פגיעה שלא תמיד מבינה את ההשלכות של השתתפות במחקר. יש לוודא קבלת **הסכמה מהילדים ומהוריהם** (האפוטרופוסים) ולמנוע כל נזק רגשי או פסיכולוגי שעלול להיגרם להם.

הפתרון האתי: עיצוב מחקר שאינו פולשני ושיקוף מטרותיו.

4. פסיכולוגיה עסקית: מניפולציות בפרסום

המצב: פרסומאים משתמשים בטכניקות פסיכולוגיות כדי להשפיע על צרכנים לקנות מוצרים שהם לא דווקא צריכים.

השאלה האתית: האם ראוי להשתמש בידע פסיכולוגי כדי לעודד רכישות שעלולות להזיק לאדם (כגון קניית אוכל לא בריא)?

פתרון אפשרי: פרסום אחראי שמציב גבולות למניפולציה ומתמקד בערך אמיתי לצרכן.

5. שימוש בבינה מלאכותית בפסיכולוגיה

המצב: פיתוח תוכנות AI למתן ייעוץ פסיכולוגי.

האתגר האתי: איך מוודאים שמערכת אוטומטית לא תפגע באדם ולא תיתן ייעוץ שגוי? כיצד שומרים על פרטיות המידע שנמסר לתוכנה?

הפתרון האתי: פיקוח אנושי, שקיפות בקשר למגבלות המערכת ואבטחת נתונים ברמה גבוהה.

6. אתיקה במשפט: הערכת כשירות נפשית

המצב: פסיכולוגים מתבקשים להעיד בבית המשפט כדי לקבוע אם נאשם כשיר לעמוד לדין.

הדילמה: האם הפסיכולוג פועל לטובת הנאשם או לטובת מערכת המשפט?

הפתרון האתי: שמירה על מקצועיות ועל ניתוח אובייקטיבי והימנעות משיפוט ערכי אישי.

7. מניפולציות בזיכרון: ניסויים של אליזבת לופטוס

הניסוי: אליזבת לופטוס חקרה את הדרך לשינוי זיכרונות קיימים או לשתילת זיכרונות באמצעות מניפולציות מילוליות.

האתגר האתי: משתתפים עשויים לאבד אמון בזיכרונותיהם.

התוצאה: כיום החוקרים מחויבים להסביר למשתתפים את המניפולציות בסיום הניסוי ולוודא שהנזק הפסיכולוגי מינימלי.

נאחל שמירה על בריאותנו ועל האתיקה המקצועית שלנו.

2. אתיקה בטיפול פסיכולוגי:

מטפלים פסיכולוגים מחויבים לפעול על פי העקרונות האתיים האלה:

- אחריות מקצועית:** להימנע מהתנהגות שעלולה לפגוע במטופל.
- כיבוד האוטונומיה של המטופל:** לאפשר למטופל לקבל החלטות בעצמו.
- סודיות:** לשמור על המידע שהמטופל משתף, אלא אם כן נשקפת סכנה מיידית לו או לאחרים.
- ניגוד עניינים:** להימנע מקשרים אישיים או עסקיים עם מטופלים.

3. דילמות אתיות בפסיכולוגיה:

- טיפול לעומת זכויות אדם:** האם לחשוף מידע כדי למנוע סכנה לציבור?
- מחקר על קבוצות פגיעות:** ילדים, אנשים ונשים בעלי מוגבלות או אוכלוסיות מוחלשות.
- טכנולוגיה חדשה:** שימוש באלגוריתמים של בינה מלאכותית או בנתוני מדיה חברתית במחקר ובטיפול.

4. השפעה פסיכולוגית על החלטות אתיות:

פסיכולוגיה חוקרת כיצד משפיעים רגשות, לחץ חברתי והטיות קוגניטיביות על קבלת החלטות מוסריות. לדוגמה, ניסוי מילגרם על ציות לסמכות (בהמשך) חשף את נכונותם של בני אדם לבצע פעולות לא מוסריות בלחץ חברתי.

5. אתיקה ופסיכולוגיה יישומית:

בפסיכולוגיה יישומית כגון בתחום העסקים, בחינוך או במשפט עולות שאלות אתיות שנוגעות להטמעת שיטות פסיכולוגיות בדרך שלא תפגע בבני אדם או בזכויותיהם.

מדוע חשוב השילוב בין אתיקה ובין פסיכולוגיה?

פסיכולוגים מחזיקים בכוח להשפיע על חייהם של אחרים, ולכן הם מחויבים למודעות עמוקה להשלכות של פעולותיהם. השילוב מסייע להם להתמודד עם דילמות מוסריות מורכבות שמתעוררות בשל ההתקדמות המדעית והטכנולוגית. להלן דוגמאות מספר שממחישות את הקשר בין **אתיקה** ובין **פסיכולוגיה** במצבים שונים:

1. אתיקה במחקר פסיכולוגי: ניסוי מילגרם

הניסוי: בשנות השישים של המאה העשרים חקר סטנלי מילגרם ציות לסמכות. המשתתפים במחקר התבקשו להפעיל שוקים חשמליים על אדם אחר (שהיה בעצם שחקן) בעקבות הוראות החוקר.

הבעיה האתית: המשתתפים לא הבינו לחלוטין שהם חלק מניסוי פסיכולוגי והאמינו שהם פוגעים באדם אחר. הניסוי גרם להם לחץ נפשי רב ולעיתים הרגשת אשמה.

ההשלכות: המחקר הדגיש את חשיבות השמירה על הסכמה מדעת והפחתת נזק נפשי בניסויים עתידיים.

2. אתיקה בטיפול פסיכולוגי: סודיות לעומת דיווח המצב:

מטופל משתף בטיפול תוכניות לפגוע בעצמו או באחרים.